

Kinetikus iskolarajz: a tanulók iskolai élményeinek projektív rajzvizsgálata

Oroszné Dr. Perger Mónika

perger.monika@t-online.hu

Dr. Vass Zoltán

dr.vass.zoltan@gmail.com

A kinetikus iskolarajz története

Prout, Phillips (1974): kinetikus családrajz analógiájának szánta (Burns, Kaufman, 1970)

Schneider (1978): kinetikus iskolarajz és családrajzzal végzett vizsgálat. Mennyire képes előre jelezni az iskolai problémákat az iskolarajz, a családi problémákat a családrajz

Prout, Celmer (1984): jól és kevésbé jól teljesítő tanulók iskolarajzait hasonlította össze

Sarbaugh (1982): Kinetic Drawing- School, kvalitatív elemzéseket végzett, a fejlődését vizsgálta az iskolarajzoknak. 4.osztálytól már teljesen egyedi képeket készítenek.

Knoff, Prout (1985): a kinetikus családrajz és iskolarajz együttes alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatait összegezte

Andrews és Janzen (1988): tanulási zavarral küzdő és normál tanulók iskolarajzainak összehasonlítását végezte.

Armstrong (1995, 2007): tehetséges tanulók aktuális és ideális iskolarajzainak vizsgálata. Pedagógusjelölteknél hasonlóan járt el és összevetette a tanítással, tanulással kapcsolatos vélekedéseikkel

Vass (2001, 2006, 2009), Oroszné Perger Mónika (2008): 4. és 7. osztályos családban és gyermekotthonban nevelkedő iskolások összehasonlító vizsgálata **Pál Kornélia (2009):** állami gondozott és saját családban nevelkedő fiatalok összehasonlítása, **Mátisné Orsós Júlia (2009):** roma és nem roma gyerekek iskolarajzainak vizsgálata

A kinetikus iskolarajz (KSD) gyakorlati alkalmazása

Instrukció: „Rajzold le magadat az iskolában, tanároddal és egy-két barátoddal úgy, hogy mindenki csináljon valamit!”

- **Eszközök:** A/4-es lap fekvő helyzetben elhelyezve, grafit ceruza 2B vagy B-s
- **A rajz elkészítése után:** ráírják a szereplők nevét, azt hogy mit csinálnak, megjelölik magukat csillaggal és feltüntetik a rajzolási sorrendet. A lap hátuljára írják nevüket és életkorukat
- **Utóteszt:** ellenőrizni, hogy világosan kiderül-e melyik figura kit ábrázol és mit csinál.

A rajz készítésével, a rajz egészével kapcsolatos kérdések: Mire gondoltál rajzolás közben? Mi jut eszedbe a rajzról? Milyen az idő a képen? Fúj a szél? Ha igen, milyen irányból, mutasd meg! Ha napot rajzolnál a képre, hova tennéd? Vajon mi történt ezekkel a személyekkel közvetlenül akkor, mielőtt lerajzoltad őket? Vajon mi fog történni a rajzodon lévő személyekkel a jövőben? Ha valamit megváltoztatnál a rajzon, mi lenne az? Ez a legjobb rajz, amit készíteni tudsz?

A rajzon szereplő figurákkal kapcsolatos kérdések: Hány éves? Mi a jó benne? Mi a rossz benne? Milyen kapcsolatban van veled? Mire vágyik? Mire gondol? Mit érez? Mi történt vele közvetlenül azelőtt, hogy a rajzra került? Mi fog történni vele közvetlenül a rajzolás után? Mi fog történni vele a jövőben? Hogyan boldogul más emberekkel? Mire van szüksége a leggyakrabban? Mit gondolsz erről a személyről? Mire emlékeztet téged ez az ember? Milyen érzéseid vannak ezzel az emberrel kapcsolatban? Így érzel másokkal kapcsolatban is? Miért?

A kinetikus iskolarajz gyakorlati alkalmazása

➤ **Egyéni vizsgálati helyzet:** több információt nyújt, jobban van lehetőség a rajzolási folyamat megfigyelésére.

Diagnosztikus szempontok: társas beilleszkedés, kontrollfunkciók, érzelemkezelés, személyiség integritása, megküzdése

➤ **Csoportos felvétel esetén:** fokozottan kell figyelni, hogy ne befolyásolják egymást a rajzolás közben, kevésbé van lehetőség az egyes rajzok készítését megfigyelni (iskolai helyzetben módosított instrukció pl. vágyott iskolában rajzolja le magát)

Elemzési szempontok: hogyan látják a tanulók egymást és a pedagógust, kiegészítő információkat nyújt a szociometriai vizsgálathoz

- Kiket ábrázolnak a legtöbben, kiket hagynak ki, kik tartoznak össze az osztály szerint
- Hogyan látják a pedagógust, milyen tipikus cselekvési formái vannak, mire nyújt modellt a tanulók számára

Kinetikus iskolarajz kiértékelése (Vass-féle hétlépéses mintázatelemzés)

- 1. Kontextus elemzés:** a gyermekkel, annak háttérével és a vizsgálattal kapcsolatos ismeretek feltárása
- ***Vizsgálatvezető és a kontextus:*** anamnesztikus adatok, szülővel-gyermekkel készített pedagógiai interjú. Vizsgálatvezető személyének hatása a helyzetre (független személy jobb) Pl. befolyásolta-e a rajzolási helyzetet megjegyzéseivel, kérdésekkel rajzolás közben vagy a gyermekhez való viszonyával, szerepével
 - ***Rajzoló és kontextus:*** a gyermek aktuális állapota a rajzoláskor, az osztálybeli helyzete, hogyan élte meg az instrukciót (pl. érdekes kihívásnak vagy teljesítményhelyzetnek)
 - ***Rajz és kontextus:*** a rajzolás helyszíne, időpont, egyéni vagy csoportos felvétel, kik voltak még jelen a rajzoláskor, megfelel-e a rajz az instrukciónak, megfelel-e az adott életkorban elvártnak

Kinetikus iskolarajz kiértékelése (Vass-féle hétlépéses mintázatelemzés)

- 1. Kontextus elemzés:** a gyermekkel, annak hátterével és a vizsgálattal kapcsolatos ismeretek feltárása
- **Rajzoló és rajz:** keletkezési folyamat, tesztviselkedés, modellreakciók, gyermek önértelmezései (Hogyan fogadta az instrukciót? Hogyan használta az eszközöket? A megbeszéléskor voltak-e utólagos kiegészítések? A gyermek hogyan viszonyul a rajzához? Mi volt a szándéka vele? A viselkedése és a rajz grafikus közlése mennyire van összhangban?)
 - **Vizsgálatvezető és a rajz:** milyen a vizsgálatvezető viszonya a kinetikus iskolarajzhoz, mi a szándéka vele, milyen motivációk vezérlik. Milyen képzettséggel rendelkezik a rajzelemzés terén, milyen szemlélettel közelít a rajz felé? Szükséges-e szupervízió számára?
 - **Rajzoló és vizsgálatvezető kapcsolata:** A rajzoló közvetlen és közvetett szándékai a vizsgálatvezetővel kapcsolatban (pl. ellenkezni akar vele, megerősítést vár tőle, megfelelni akar

2. Rajzolási folyamat- aktuálgenezis

- Egyéni helyzetben jobban megfigyelhető
- Verbális, nemverbális reakciók, megjegyzések, pszichomotoros jellemzők, rajzolási idő, reakció idő, rajzolási sorrend, rádírozás, javítás
- Más tesztek hatása a rajzra
- Modellreakciók: a rajzvizsgálat során történtek más élethelyzetekben megjelenő tipikus viselkedését modellezhetik

3. Objektív leírás- Fenomenológiai elemzés

- a képen látható jelenségek, tárgyak tárgyilagos felsorolása, nem értelmezés!

Kinetikus iskolarajz kiértékelése (Vass-féle hétlépéses mintázatelemzés)

4. Intuitív elemzés: intuíció olyan észlelés, amely az inger, a rajzi jelenség csak részben vagy egyáltalán nem tudatosodik, az észlelő csak a képnek az észlelőre tett hatását ismeri fel (érzelem, hangulat, összefüggés felismerése)

- „Öt legfontosabb jellemző” a képre összpontosítva
- Spontán figyelem fókusza: az a rész, amely a rajzolónak is a legfontosabb

5. A rajz mint egész- egészes elemzés

- *Tulajdonságlista:* KSD-re kidolgozott
- *Érzelmi –hangulati tónus:* 1. meleg, vidám, játékos 2. hideg, üres, 3. kusza, zavaros, 4. agresszív, fenyegető, 5. szorongó, félnék
- *Rajz színvonala:* 1. életkornak megfelelő, 2. fejletlenebb 3. vegyes színvonalú
- *Integráció- kompozíció:* 1. kiegyensúlyozott, harmonikus, 2. széteső, zavaros

6. Specifikus tartalmak, interakciók- Itemanalízis

1. Tartalomspecifikus itemek: amelyek a tesztviselkedéssel és más rajzi jelenségekkel együtt képeznek mintázatot

- A helyszín: 1. iskolán belül, 2. iskolán kívül 3. több helyszín (melyik a domináns, hol helyezi el magát)
- Tanár figurája: érzelmi hangulata (pozitív, negatív, semleges), milyen modell (autoriter, gondoskodó)
- Saját alak: mérete, színvonala, esszenciális részek kihagyása, átfirkálása, szokatlan testhelyzete, saját alak elhelyezkedése
- Társak: száma, elhelyezkedése
- Járvékos elemek: Nap, feliratok, tanterem berendezési tárgyai, tanuláshoz kapcsolódó tárgyak, iskola épületének részei, járművek, növények, állatok, vicces, gúnyos feliratok

6. Specifikus tartalmak, interakciók- Itemanalízis

2. *Interakcióelemzési rendszere:*

➤ *Társas irányulás szerint:* az egyes szereplők kivel vannak interakcióban
1. tanárral, 2. társakkal (kooperatív vagy versengő a helyzet), 3. önmagukban vannak (pozitív vagy negatív izolációt jelent ez)

➤ *Interakciók tartalma szerint:* jelentéstartalmi összefüggések keresése

a. Közvetlen interakciók:

-Tanár cselekvése: 1. rajzolóval foglalkozik a pedagógusi szerepnek megfelelő pozitív, aktív módon, 2. rajzoló felé fordul, de nem végeznek közös tevékenységet 3. passzív vagy izolált cselekvés, 4. negatív cselekvés

-Rajzoló és a társak cselekvése: 1. tanuláshoz kapcsolódó, pozitívan megítélt cselekvés, 2. tanuláshoz szorosan nem kapcsolódó tevékenység, 3. negatív jelentésű cselekvések

Kinetikus iskolarajz kiértékelése (Vass-féle hétlépéses mintázatelemzés)

2. Interakcióelemzési rendszere:

➤ *Interakciók tartalma szerint:*

b. Közvetett interakciók: a rajzban nem jelenik meg, de a rajzoló beszámol róla vagy a kép címe utal rá

- 1. Az ember alakok arca érzelmeket fejez ki, 2. kompartmentalizáció és az 3. enkapszuláció jelensége is erre utal

c. Nem tudatos interakciók: nem szándékosan ábrázol, hanem kivetít

-1. figurák téri irányulása, 2. tekintet iránya, 3. az alakok közötti távolság, 4. akadályok, 5. kihagyások, 6. figurák befejezetlensége, 7. azonosulás, azonosítás

d. Jelenet, történet: az interakciók jelenetté kombinálódhatnak, az utóbbi rajzsorozat jelenetei esetén kombinálódik

-1. manifeszt jelenet mit mond a rajzoló, 2. modellreakció is lehet, 3. a rajzoló kapcsolati prototípusa is megjelenhet

7. Az eredmények összegzése: összefoglaló mélyebb jelentés megkeresése, javaslatok megfogalmazása

Értelmezési területek:

- ***A gyermek önészlelése:*** 1. önarckép, milyennek mutatja be magát tudatos vagy nem tudatos módon, 2. milyen szeretne lenni.
- ***Társas és a fizikai környezet észlelése:*** 1. a tanár és a gyermek kapcsolata (modellképzés, konfliktusok) 2. társak percepciója (barátokkal, osztálytársakkal kapcsolatos élmények, szerepek, közelség, konfliktusok) 3. iskola egészének percepciója (mit képvisel az iskola a gyermek számára pl. stresszt, sportot, kötelességeket, társas kapcsolatok helyszíne)
- ***A világhoz való viszonya:*** 1. milyennek éli meg a társas mezőt (milyen társas erők hatnak rá, milyen szerepet oszt magára) 2. Mit akar közölni (vizsgálatvezetővel, társas környezettel), 3. Milyen reakciót szeretne kiváltani (vizsgálatvezetőből, társas környezetből, világból)

KSD módszerével végzett saját vizsgálat

I. A vizsgálat célkitűzései: a módszer gyakorlati kipróbálása, a változók tesztelése és megbízhatóságának megvizsgálása

1. Gyermekotthonban és családban élő tanulók iskolarajzaiban megjelenő különbségek
2. A lányok és a fiúk esetében feltárható eltérések
3. 4. és 7. osztályos tanulók iskolarajzainak összehasonlítása

II. A vizsgálati személyek főbb jellemzői

- 102 fő vett részt: 54% családban és 46% gyermekotthonban él
- A családban élők a SZIE Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium tanulói Jászberényben
- A gyermekotthonban élők: Budapesten a XVIII., a XV., a XI. és a II. kerületben lévő gyermekotthonokban élnek.
- A szakellátásba bekerülés ideje: átlagosan 6 évesen kerültek be. A gyerekek 14,9%-a egyéves kora alatt, a legidősebb 14 évesen.
- 4-7. osztályosok aránya 50%-50%
- Nemi megoszlás. 55% fiú és 45% lány
- Átlag életkor: 11,6 év. A családban élők 9-13 év közöttiek, a gyermekotthonban élők 10-15 év közöttiek.

II. A vizsgálati személyek főbb jellemzői 2.

- **Pszichés jellemzők** (Gyermekviselkedési kérdőív (CBCL) rövidített tanári változata alapján Gádoros, 1988)

Társkapcsolati problémák $p < 0.05$ *Szorongás/depresszió* $p < 0.001$ *Szomatizáció* n.s.
Figyelmi problémák $p < 0.001$ *Deviáns viselkedés* $p < 0.001$ *Agresszivitás* $p < 0.001$
Internalizáció (1+2) $p < 0.01$ *Externalizáció (5+6 skála)* $p < 0.001$ *Összprobléma*
 $p < 0.01$ skálákban magasabb értékek jellemzik a gyermekotthonban élőket.

- **Sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekek száma:** a gyermekotthonban élők 23,4%-a
- **Évismétlés:** a gyermekotthonban élők 21,3%-ra volt jellemző, családban élőknel nem fordult elő.
- **Iskolaváltás:** a gyermekotthonban élők 61,7%-nál, a családban élők 10,9%-nál fordult elő.

III. A vizsgálat során alkalmazott instrukció

Instrukció: „Szeretném, ha rajzolnál egy iskolát. Rajzold le saját magad, a tanárodat és egy-két barátodat úgy, hogy mindenki csináljon valamit. Rajzolj egész embereket és dolgozz olyan gondosan, ahogyan csak tudsz. Rajzold le tehát magadat, a tanárodat és egy vagy két barátodat úgy, hogy mindenki csináljon valamit!” (Vass, 2006, 899.)

- Eszközök:** A/4-es lap fekvő helyzetben elhelyezve, grafit ceruza 2B vagy B-s
- A rajz felvétele:** csoporthelyzetben, a rajz elkészültével ráírják a szereplők nevét, azt hogy mit csinálnak, megjelölik magukat csillaggal és feltüntetik a rajzolási sorrendet.
- Személyes adatokra vonatkozó kérdések tartalmi:** születési idő, kivel élnek együtt, legjobb barátai az iskolában

IV. Eredmények

A családban és a gyermekotthonban élők rajzaiban feltárt szignifikáns különbségek

- 1. A rajzok érzelmi-hangulati tónusa:** a családban élőkre jellemzőbb a meleg, vidám játékos hangulatú, míg a gyermekotthonosoknál a félelemteli, vagy már depresszív rajz ($p < 0.01$).
- 2. A lap kihasználtsága:** a családban élőkre jellemzőbb a lap nagy részének kihasználása ($p < 0.01$).
- 3. A rajzon szereplő emberalakok nagysága:** a gyermekotthonban élők kisebb méretű figurákat rajzoltak, mint a családban élők.
- 4. A rajzoló esszenciális részének hiánya:** a gyermekotthonosokra jellemző, hogy az önmagukat megjelenítő figura lényeges elemei hiányoznak ($p < 0.05$).
- 5. Írásjelek, feliratok a rajzon:** a gyermekotthonosoknál gyakrabban fordulnak elő, mint a családban élőkénél ($p < 0.01$).
- 6. Speciális jelzések a rajzon:** a gyermekotthonban élők rajzain gyakrabban fordulnak elő, mint a családban élőkénél ($p < 0.1$).

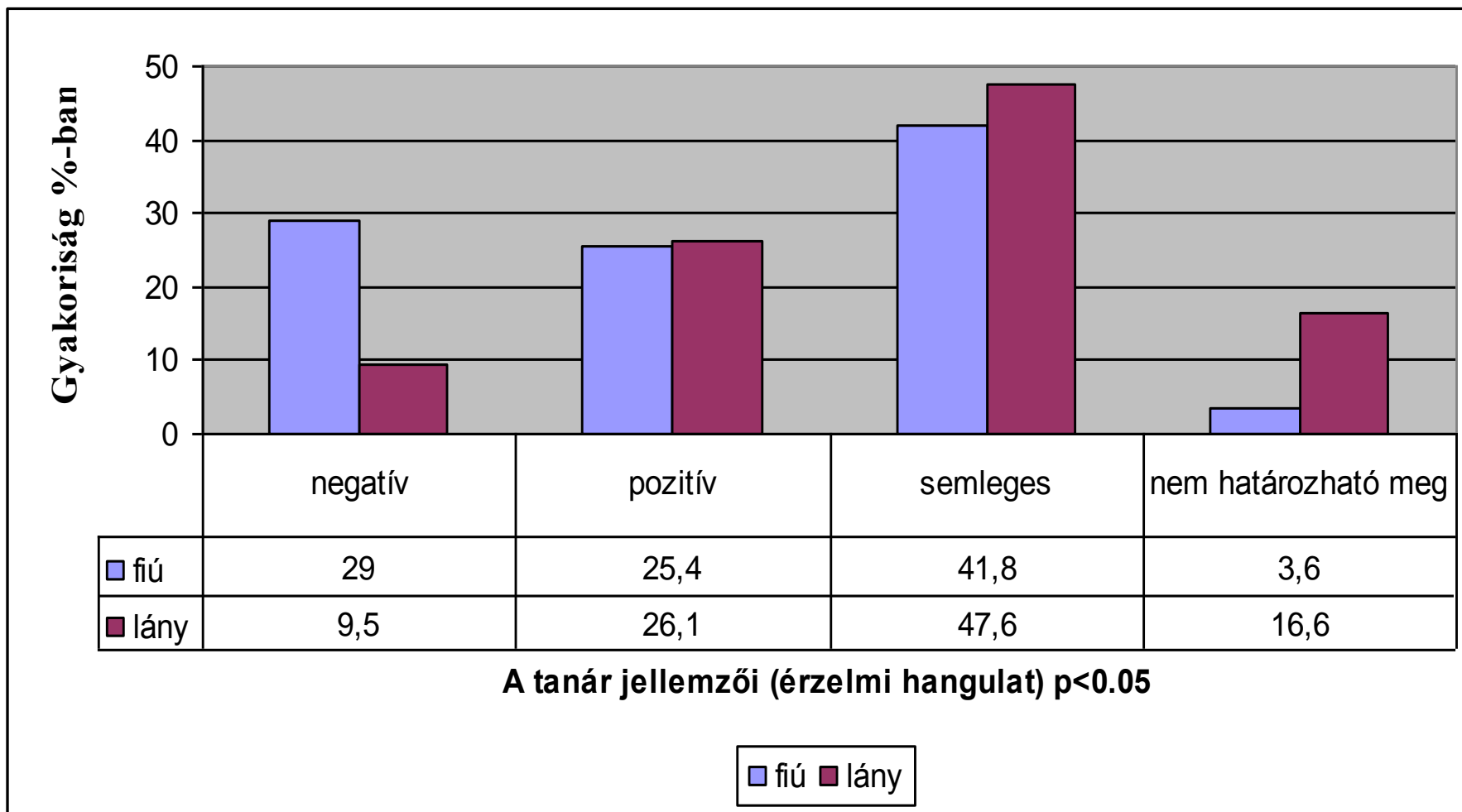

IV. Eredmények: a fiúk és lányok iskolarajzaiban megfigyelhető különbségek

- 1. A rajzok érzelmi-hangulata:** fiúk rajzaira gyakrabban jellemző a feszültség, szorongás, ezzel szemben a lányoknál jellemzőbb a meleg, vidám, játékos iskolarajz ($p < 0.01$)
- 2. A pedagógus tevékenysége:** A lányok rajzaiban gyakrabban figyelhető meg, hogy a tanár a pedagógusi szerep tanítási részéhez kapcsolódó tevékenység közben kerül ábrázolásra ($p < 0.05$), a fiúk inkább sportos tevékenység közben jelenítik meg a pedagógust.
- 3. A rajzoló tevékenységének kontextusa:** több fiú ábrázolta magát társas helyzetben, mint lány ($p < 0.05$).
- 4. Radírozás a rajzon:** gyakoribb a lányoknál, mint a fiúknál ($p < 0.05$).
- 5. A tanár figura érzelmi-hangulata:** a fiúk rajzaiban gyakrabban negatív érzelmi-hangulatú a pedagógus ($p < 0.05$)

A pedagógus érzelmi hangulata a fiúk és lányok rajzaiban

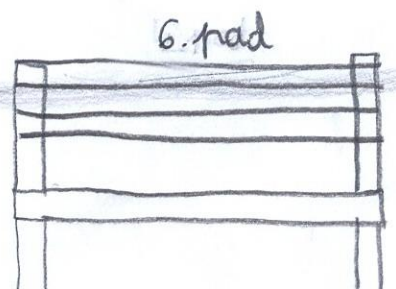
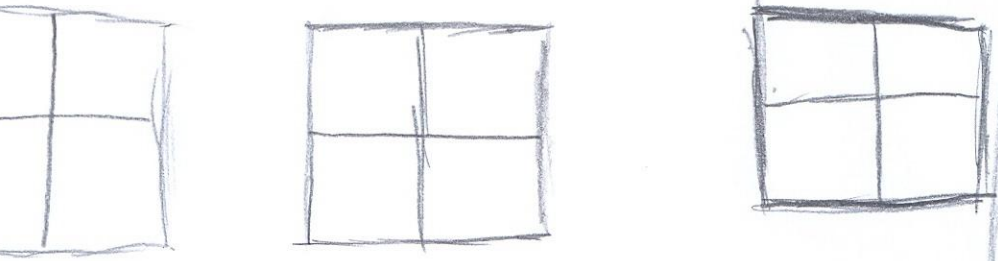

IV. Eredmények: 4- és 7. osztályosok rajzaiban feltárt különbségek

- **A rajz helyszíne:** a 4. osztályosok gyakrabban ábrázolják magukat az iskolán belül mint a 7. osztályosok $p < 0.05$
- **Tanár figurájának érzelmi-hangulata:** 4. osztályosok rajzain tendencia szinten jellemzőbb a pozitív hangulatú tanár alak mint a 7. osztályosok rajzain
- **Rajzolási sorrend:** 4. osztályosok a rajzolás során korábban ábrázolják önmagukat mint a 7. osztályosok $p < 0.05$

1. iskola

6. pad

2. lili sétál

3. Szandi fogocsbáznik
4. * fogocsbáznik

5. krr

Kriszina néni

arctal

3ZINE S LAP

DISEK

Domi

Dvor

táncol

táncol

Grandit

nóci

li

6

1

3

2

5

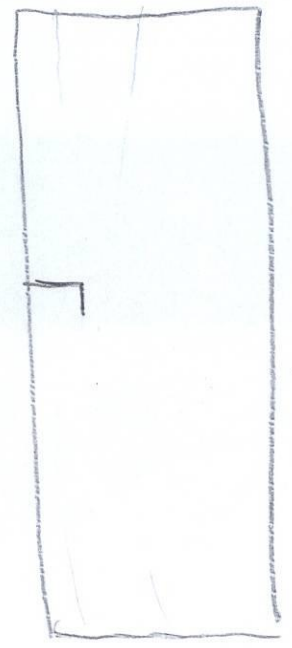
4.
sztyaly főnök
dit néni
olgozatot
javít

2.
Zita
Integet

1.
Ancsi
görkorizik

3.
Rita
táncol

teniszeznek
★

6.

4.

7.

13.

nézi a tájat
Nóri

8.

3.

M

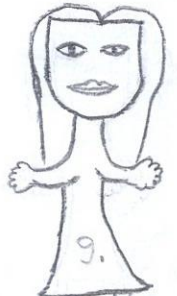
M

M

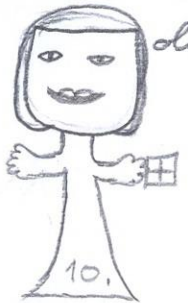
En balettozok

M
12.

Edit néni
olvas

9.

10.

2.

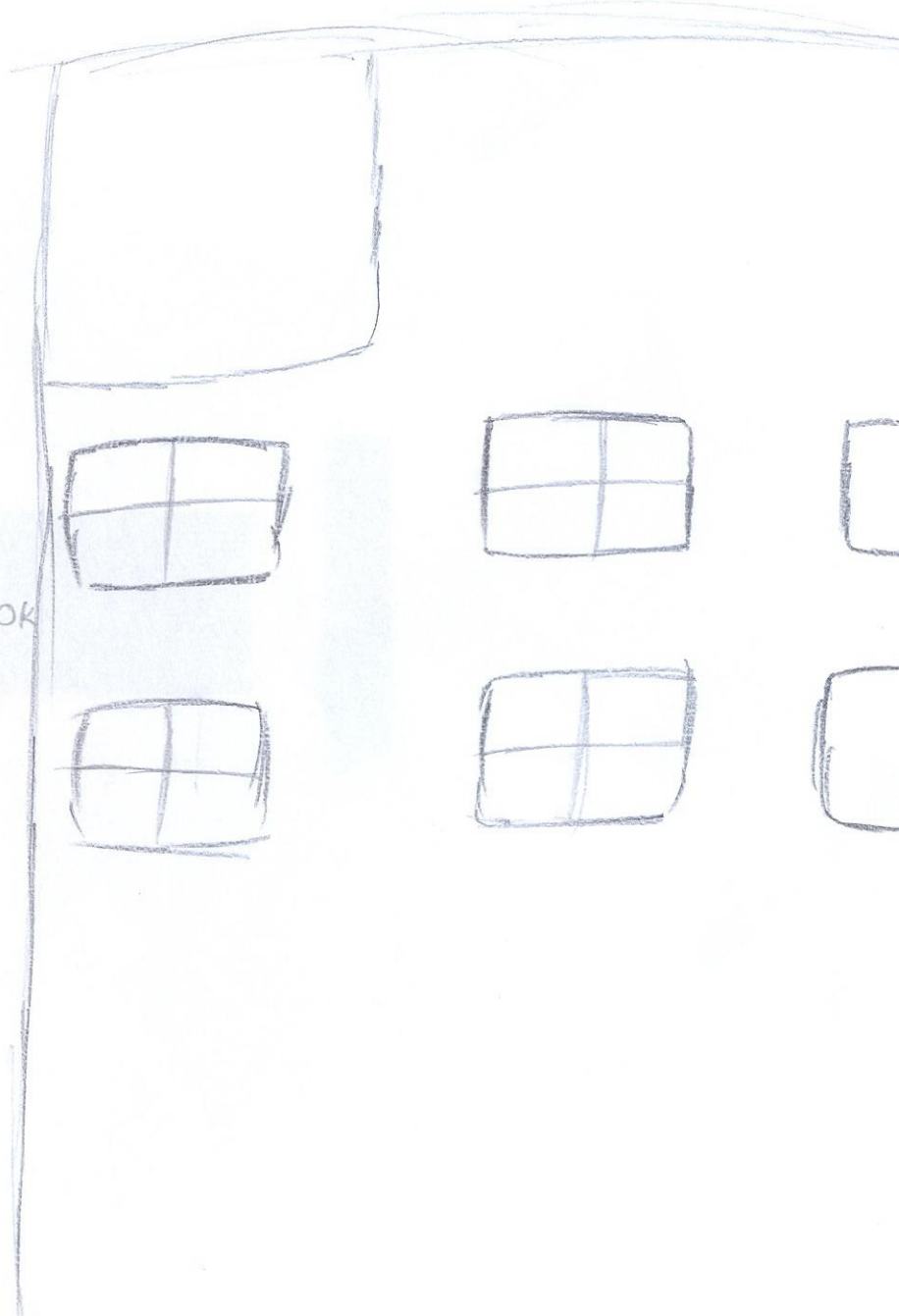
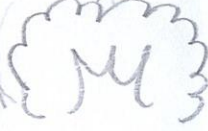
1.

Kovácsik
Edit
néni

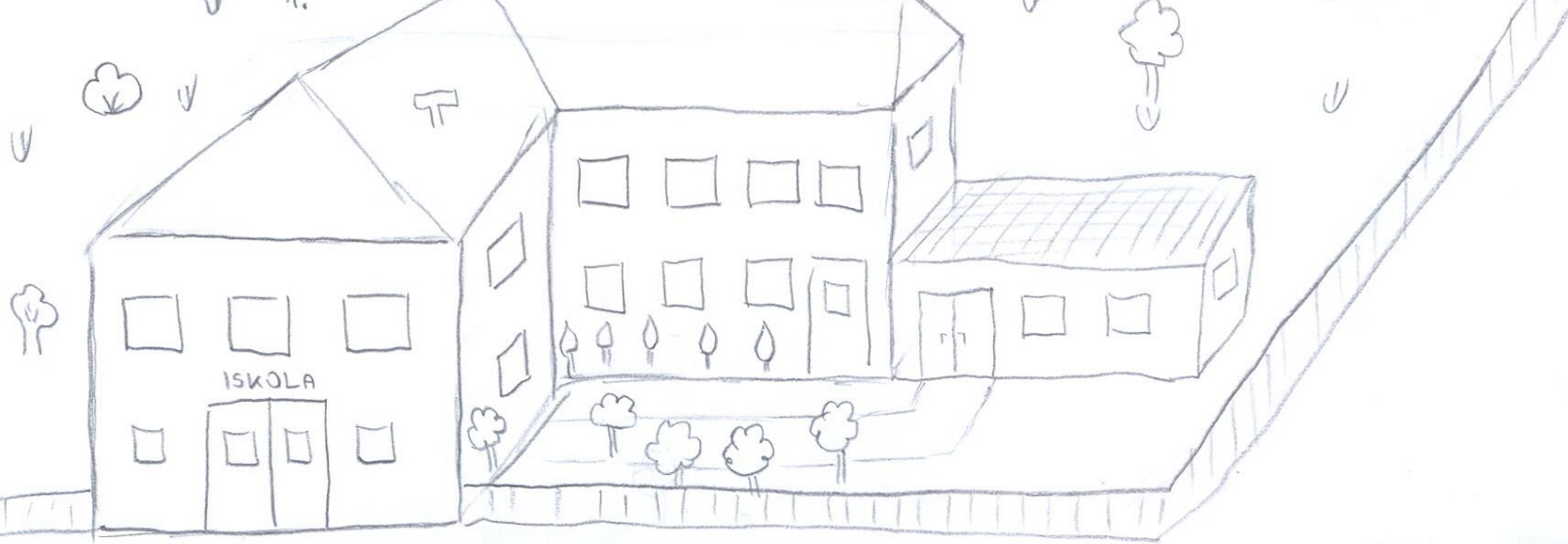

*
BUJÓCSKA'ZOK
KATA

intéget
BÍTA

2. En *

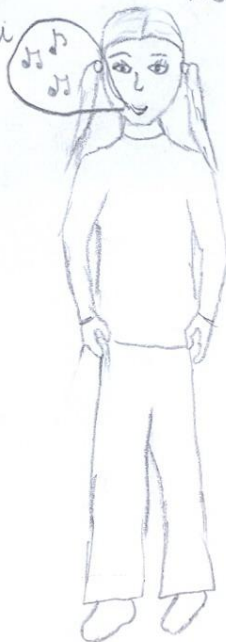
labdarúgás

3. Szótagyűjtő:
monikósné

könyvet olvas

4. Klaudia

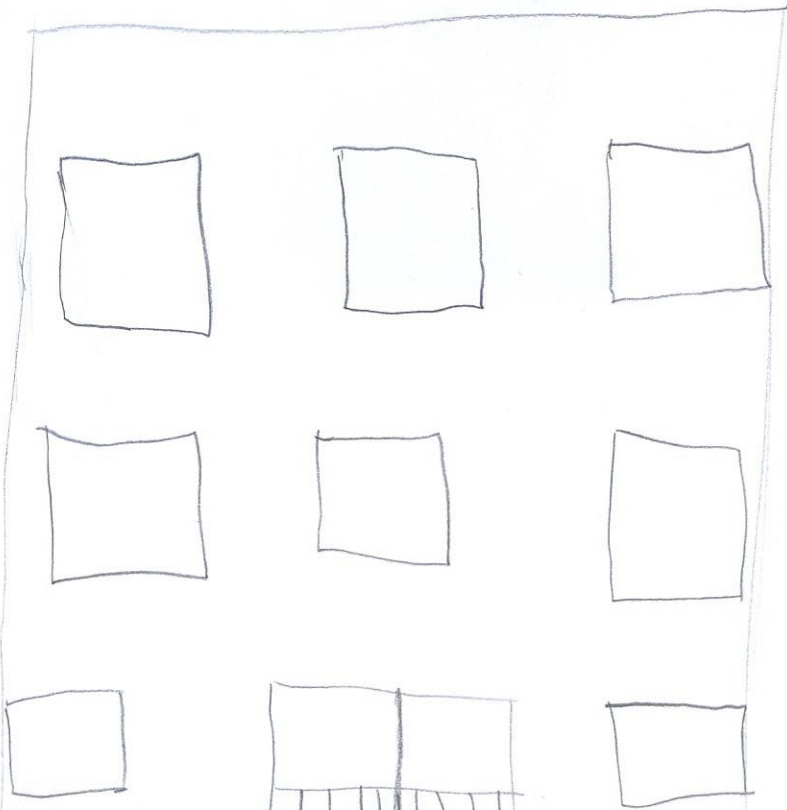
énekel

5. Édua

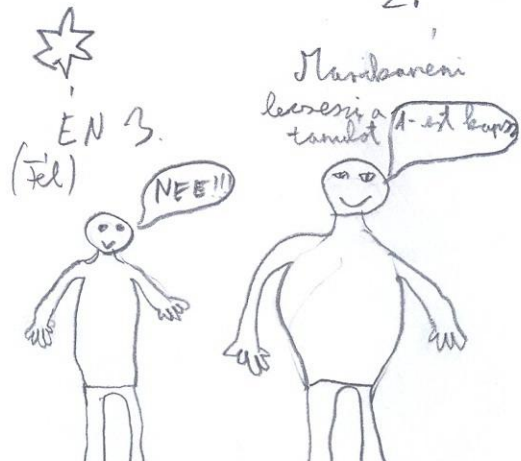

focirúgás

1.

2.

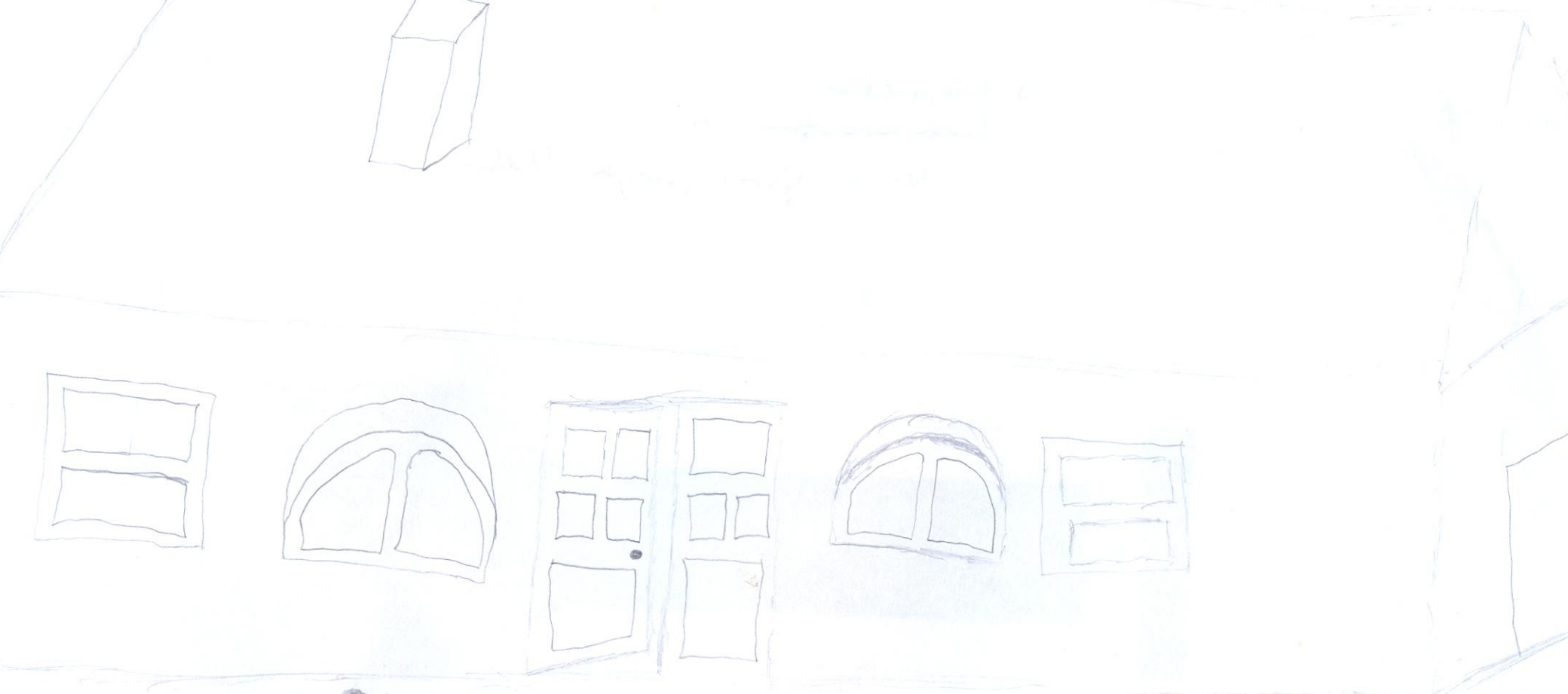

4.

5.

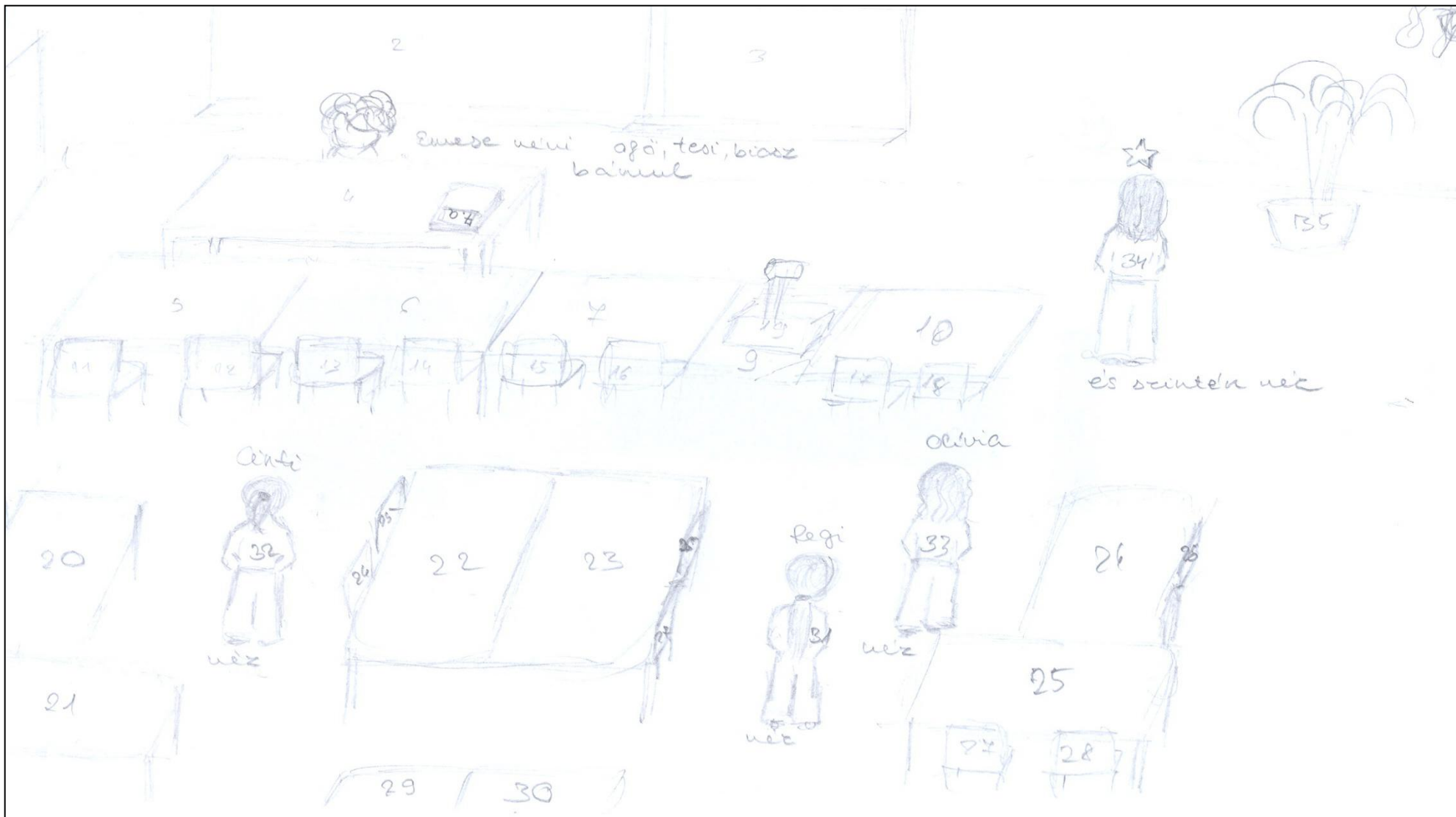

V. Kinetikus iskolarajzok bemutatása

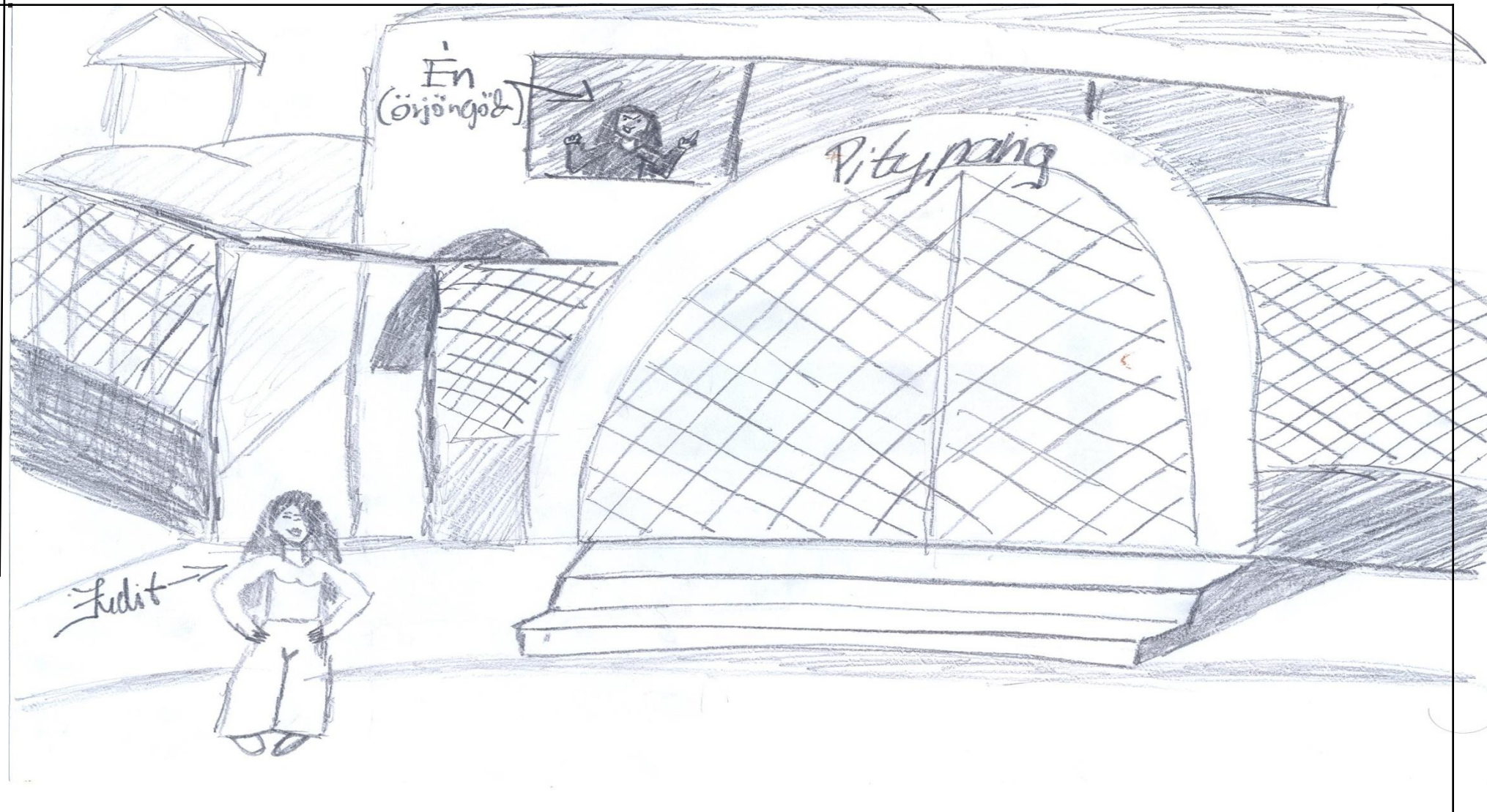

V. Kinetikus iskolarajzok bemutatása

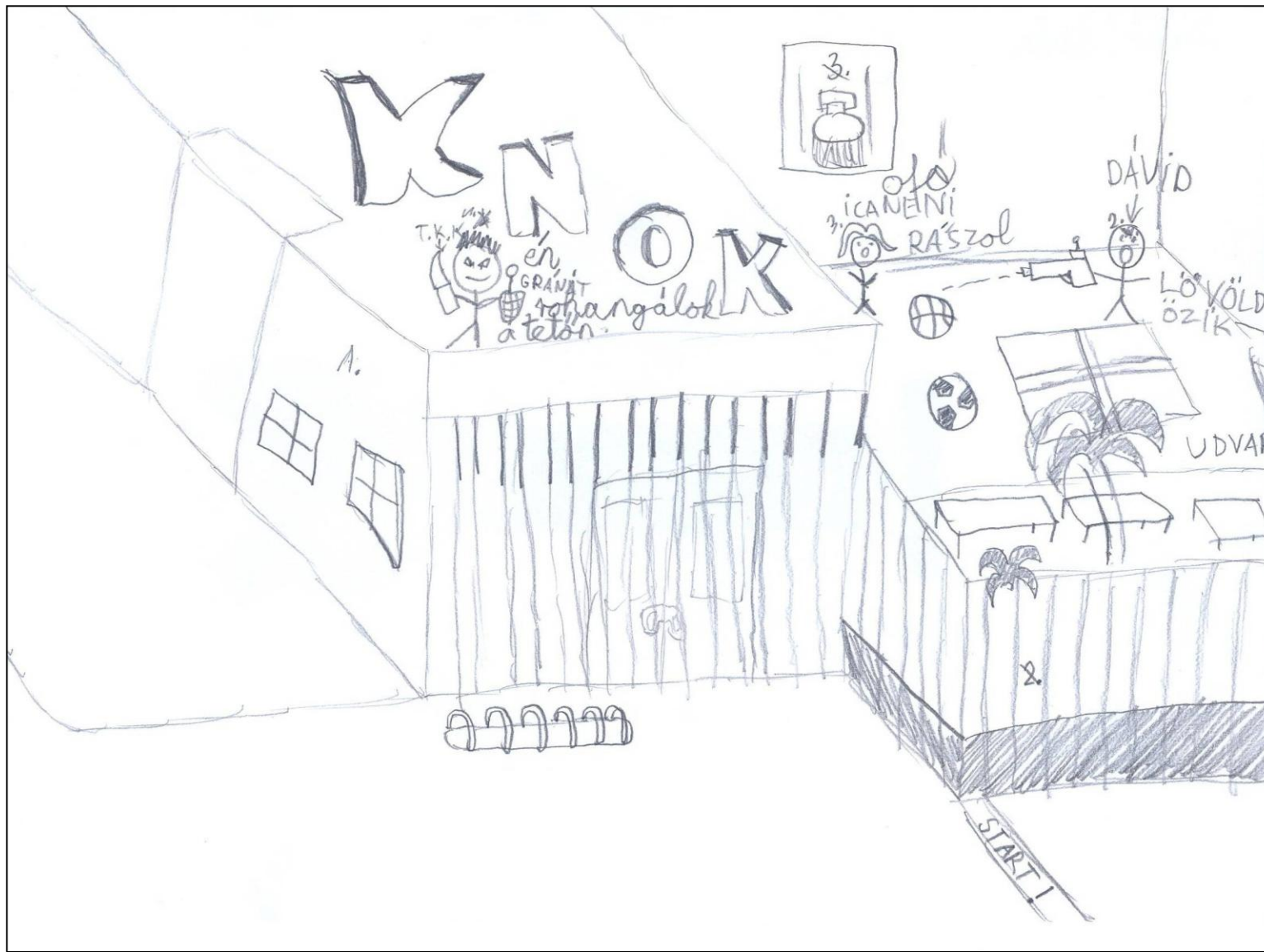

V. Kinetikus iskolarajzok bemutatása

V. Kinetikus iskolarajzok bemutatása

V. Kinetikus iskolarajzok bemutatása

